

ЧИ ІСНУЄ ЗОБРАЖЕННЯ БЕРЕЗОВСЬКОГО?

Ім'я нашого земляка, уродженця м. Глухова колишньої Чернігівської губернії Максима Березовського (1745 - 1777) було свого часу не тільки викарбоване золотими літерами на мармуровій дошці Болонської (Італія) музичної академії, де він навчався, але й вписане навічно в історію музичної культури нашої країни. Цілком справедливо, що дехто з дослідників значення творчості Максима Березовського для української музики прирівнює до значення Григорія Сковороди для української літератури та філософії.

У життєписі композитора чимало спірного, дискусійного; чимало так званих “білих плям”. Музикознавці твердять, що, на жаль, не збереглося й портрета Максима Березовського. Та чи так це? Гадаю, що, скоріше за все, ми просто не знаємо про збережене часом зображення глухівчанина.

Уродженець Києва, відомий вчений-літературознавець Михайло Алексєєв ще в 1921 році в одеському альманасі “Посев” видрукував чудове психологічне есе “Максим Березовський”. У ньому він змалював і уявлюваний портрет композитора: його ім'я “завжди буде викликати в нашій пам'яті риси його сумного обличчя і задумливий погляд його очей”.

Серед скульптурних робіт видатного російського скульптора Федота Шубіна (1740 - 1805) нашу увагу привернув портрет невідомого (Мармур. Середина 1770-х рр.). Дослідники творчості цього визначного майстра одногосно твердять, що зображення невідомої молоді людини по праву займе чільне місце серед робіт Шубіна, виконаних у 70-ті роки XVIII століття. “Это, - наголошує О. П. Лазарева в своїй праці “Русский скульптор Федот Шубин” (М., “Искусство”, 1965, с. 56-57), - одно из самых проникновенных произведений Шубина. В нем радостное, жизнеутверждающее чувство художника сменилось философским осмыслением жизни. В композиции бюста, в четком силуэте чувствуется какая-то особая острота внутренней, духовной жизни портретируемого. Шубин изобразил неизвестного в состоянии глубокой задумчивости, в тот момент, когда человек не может отрешиться от навязчивых мыслей и с трудом возвращается к общению с окружающим миром. “Портрет неизвестного” позволяет сделать предположение, что судьба этого человека не была безразлична художнику, он сочувствовал его печали, разделял его

мысли. Стилистические особенности этого интимного, небольшого по размеру портрета, обобщенность форм лица говорят о том, что, вероятно, портрет создавался не с натуры, а по впечатлению, в память ушедшего близкого человека”.

Мистецтвознавець О. П. Лазарева досконало прочитала скульптурний портрет невідомого роботи Шубіна. Щоправда, вона не назвала ім'я ймовірного портретованого. Та це, певно, і не входило до її завдання. Висловлюю думку, що це і є портрет Максима Березовського. Що ж говорить на користь цієї гіпотези?

По-перше, зображення на скульптурному портреті Федота Шубіна психологічно, без усяких натяжок ототожнюється з портретом глухівчанина, який по приїзду до Петербурга опинився у стані душевної депресії. Адже Максим Березовський, який здобув в Італії звання академіка, написав цілий ряд чудових хорових концертів, а також поставив оперу “Демофонт”, в Росії не отримав не те що належної уваги й пошанування, але не знайшов навіть простого визнання. До того ж не мав відповідної його непересічному таланту роботи, страшенно бідував. Його доля була подібна до долі земляка-глухівчанина Антона Лосенка (1737 - 1773). У житті останнього було багато такого, що довелося пройти і Березовському. Як і Максим, Антон був взятий до Придворної співацької капели, але потім “перекваліфікувався”, виявивши великі здібності у малюванні і ставши визначним майстром історичного живопису. Жовтневими днями 1770 року видатний французький скульптор і теоретик мистецтва Етьєн Фальконе (він відомий багатьом як автор пам'ятника Петру I в Петербурзі) волав у своєму листі до совісті Катерини II: “Мова йде про Лосенка, досвідчену, чесну, нещасну людину... Переслідуваний, стомлений, засмучений, замучений тьмою академічних дрібниць, ні в якій Академії не причетних до професора, Лосенко не в змозі взятись за пензель: його гублять, безсумнівно. Він - найталановитіший серед своїх співвітчизників живописець, до нього залишаються нечутливі, ним жертвують - і якщо Лосенко залишається нещасним, то буду страждати з ним разом”. А в іншому листі Фальконе зазначає: “Бідний, чесний, принижений, голодний збирався зовсім виїхати з Петербурга. Він приходив розповісти мені про свою тугу”. Та цей крик душі Фальконе до російської імператриці не допоміг. Уже 6 грудня 1773 року інший відомий француз, славетний філософ Дені Дідро, з яким заговорила Катерина II, намагаючись постати перед світом освіченою, прихильною до просвітництва, з тугою і болем повідомляв Фальконе: “А цього бідного Лосенка... вже не стало! Хоч я не встиг з ним познайомитись, я дуже засмучений з цього”. Менш ніж чотири роками пізніше не стало в тому ж Петербурзі і Максима Березовського. Засмучений, зневірений, композитор не витримав наруги - і на 32-му році скінчив життя самогубством.

Коли дивись на “Портрет невідомого” Шубіна, який відзначається глибокою задумливістю портретованого, тим станом, коли людина “не може відмахнутися від нав'язливих думок і досить важко повертається до спілкування з оточуючим світом” (О. П. Лазарева), то перед зором постає саме образ композитора. І знову й знову згадуєш і погоджуєшся з думкою Михайла Алексеєва стосовно Березовського: “Його ім'я завжди буде викликати в нашій пам'яті риси його сумного обличчя і задумливий погляд його очей”.

По-друге, це портрет особи, яка відзначалася великим внутрішнім, духовним змістом, що ми бачили з опису О. П. Лазаревою роботи Шубіна. Саме таким духовно багатим, високо інтелектуальним був Максим

Березовський.

По-третє, Шубін зобразив молоду людину. Березовський саме у такому віці пішов з життя.

Березовський і Шубін не могли бути незнайомими і по Росії, і по Італії. Федот Шубін виїхав до Рима наприкінці 1770 року, деякий час жив і працював в Болоньї; в тому місті, де Максим Березовський долав вершини музичної освіти. Як і Березовський, Шубін тут отримав звання академіка. В одному і тому ж році (1773) вони повернулися до Росії.

Мистецтвознавець О. П. Лазарева (“Русский скульптор Федот Шубин”, М., “Искусство”, 1965, с. 56-57) вважає, що портрет невідомого було виконано Шубіним “не з натури”, а “в пам’ять близької людини, що пішла з життя”. Саме так, трагічна смерть Максима Березовського змусила Шубіна взятися до роботи і, певно, на одному диханні створити портрет людини, “доля якої не була байдужа художнику”. Так і виник твір, визнаний “найпроникливішим” з робіт Шубіна.

І, нарешті, час створення бюста невідомого (середина 1770-х років) співпадає з часом смерті Максима Березовського - 1777 рік.

Ймовірний портрет Максима Березовського прикрасив галерею шубінських робіт глухівчан. Адже під рукою скульптора народилися також портрети П. О. Рум’янцева-Задунайського (1777), пов’язаного своїм життям і діяльністю з Глуховом, та уродженця цього міста князя О. А. Безбородька (1746 - 1799) - 1780 роки.

Здається, серед численних біографів Березовського єдиним автором, який намагався більш-менш повно змалювати коло знайомств композитора в Петербурзі, була письменниця В. Смирнова-Ракітіна. В своєму романі “Герасим Лебедев” вона звела до купи Максима Березовського, Етьєна Фальконе, мандрівника-вченого Герасима Лебедева і скульптора Федота Шубіна (!). І, певно, не без підстав. Відтепер до всього цього додається Шубінський “Портрет невідомого”. Думка про існування зображення Максима Березовського нами висловлена. Час і подальші дослідження можуть дати остаточну відповідь на це питання.

